

АНЕТ МАРИНОВА: ЧУВСТВОТО ЗА НЕПЪЛНОЦЕННОСТИ И СТРАХЪТ СТАВАТ ИЗТОЧНИЦИ НА НАСИЛИЕ

Анет Маринова е психоаналитично ориентиран психолог в образованието и психотерапевт. Членува в Българско общество за лаканианска психоанализа, сдружение „Дете и пространство“ и Българска асоциация по психотерапия. Преподава „Психология на образованието“ в НБУ, докторант е към Институт за изследване на населението и човека в БАН.

ЙОАНА ГЪНДОВСКА
Снимка: Личен архив

която нахлува в живота ни. На второ място смятам, че разклащането на несигурния свят, имам предвид и в по-глобален план, войните, носи като последица недоверие между хората, в контекста на въпроса, говоря повече за недоверието от страна на младите хора към учителите, към институцията училище и нейните средства да решава проблеми, към думите, които като възрастни разменяме с тях и преживяването, че като авторитети сме лишени от респекта, който да ни свързва. Социалната връзка е разрушена. Мога да усетя сринатото доверие в едно подозрение, което получих като обратна връзка от юноша: „Ние не вярваме на вас, училищните психолози, защото вие сте на страната на директорите и на родителите, и им докладвате за всичко, което учениците споделят с вас“. Давам си сметка, че има някакво огромно разочарование, от причината за което никак съм част, където се е настанил гневът, че не си ценен (какво искаш от мен? защо се интересуваш от мен?), че се чувстваш измамен и изоставен. Все повече се питам, дали това ми казват учениците – че нищо не си струва усилията да се води разговор, че изборът, пред който те са изправени е дали да бъдеш фалшив или истински, „Бъди себе си!“, както призовава модерната реалност. На този фон,

най-истинско за тях изглежда предизвикването на границите на себе си през телесните усещания – рисковите селфита, самонараняванията, екстремните спортове, татуировките, наркотиците – това са нещата, които те карат да се чувстваш жив. Свидетели сме как такива последици за младите хора стават все по-крайни, повече разкриващи и оголващи живота; буквално това правят сексуалните модификации, например, и в същото време, тези ефекти са всеобхватни и ни плашат с това, че стават все по-жестоки и повече изпразнени от смисъл. Ето, по отношение на случая, за който ме питате, има едно хипнотизиране върху причината за убийството, ние сме хипнотизирани да разберем мотивите, какво е подтикнало Коста Кецманович към подобно унищожително действие? Не знаем, не знаем от какво то го е „успокоило“, както самият той изрича, защото отговорът е заровен дълбоко, в лоното на субективното възприемане. От срещите ми с деца, които обществото поставя от страна на „противообществените прояви“, бих казала, че тези деца са в рани, в дупки, които възрастните са направили в тях, през които изтичат насилствените им действия. Чувството за непълноценност, страхът и подчинението от страха стават източниците на насилие. **Смятате ли, че подобна трагедия би била възможна и у нас?**

Вие сте училищен психолог, близо сте до децата. Имате ли отговор на въпроса какво превръща едно дете в убиец на деца, както се случи в Сърбия?

Този случай ни сепна с близостта си до нас – физически, но и в културен план. Имам предвид, че докато подобни разрушителни действия от страна на деца се случват в по-далечни държави, то сегашната ситуация е пред прага на дома ни, до мястото, което обитаваме и вече то не е така сигурно, както е било до вчера. Така че има нещо, което първо свързвам с несигурността и широките измерения на несигурността,

Смятам, че у нас се случват трагедии, които имат подобно измерение на експлозия отвътре. Считам за обезпокоителен тласъкът сред младите да се присъединяват към действия, които се опитват да реставрират идеали от миналото, от патриархалния ред, в който се нареждат форми на насилие, например, под прикритието на „семеините ценности“ и мястото, отредено за женствеността или мястото на детето.

В контекста на училището мога да посоча привличането към практики от тоталитарния ред, например, по въпроса за „санкциите“ като призив към учителите как да се справят с учениците, които не се подчиняват на думите им. „Санкцията“ служи като тапа, която да запуши устите и украти телата, но тя по-скоро запушва ушите на учителите, които не искат да чуват бруталния език, на който учениците говорят какво им се случва. Това ожесточава отношенията, защото още повече кара младите хора да не се чувстват забелязани и уважавани.

В разговор с петокласници за техните отношения, ескалирали до размяна на удари, те ми разказват за една игра, на която играят. Наричат я „затапванка“, като първият започва да казва случка в изречение, а вторият трябва да го довърши, така че да изненада и внесе нещо неочаквано, в което да се „удари“ другият и онемее. Отговорът не идва наготово, а се измисля, изнамира се, а когато е остроумен, играта може да бъде много забавна. Мисля, че нещо подобно трябва да правим в разговорите си с учениците, което винаги е изобретение на личното ни усещане и опита ни като говорещи същества. По този начин можем да внесем изненада, една пауза, която се явява като спиралка на ръба над пропастта и може да отклони агресията. **Според вашите наблюдения – какво най-вече предизвиква агресия у децата?**

Трудно ми е да направя класация на предизвикателствата. Може би, защото е все по-трудно да се разкаже и опише една

такава история между деца. Трудно е да я опишем заедно. Има прояви, които започват с поглед, някой, който е погледнат от друг, в което му се струва, че е усетил омраза, презрение, заплаха, поглед, който удря като шамар. Много често една дума отпущва насилието. В училище това понякога се случва по повод думата „гей“, казана за някого. „Гей“ се приравнява на нещо, което е достойно само за презрение, защото не струва, нещо което е безформено. Тогава трябва да се търси онава, което да те отличава от „гей“, да се самоопределиш и ако се буташ в лидерската група, имаш шанс да бъдеш признат и уважаван от момичетата и момчетата, които те гледат. Именно тази жизнена сцена, на която си гледан от другите отприщва агресивните прояви.

А към кои ученици трябва да бъдем особено чувствителни и внимателни?

В действителност към тези, които няма къде да адресират това, което ги тревожи дори до степен изходите от тревогата, които намират, да са изцяло въображаеми, „влязох във филма“, както казват.

Като психолог в училище се срещам по закон с всеки ученик, който е предложен за „санкция“. Училищните психолози станахме видими именно с влизането в сила на новия образователен закон, където е регламентирана срещата на ученик с психолога при наказание от страна на училището. Психолозите сме закачени за „санкцията“, така ние сме „психолози на институцията“, не на отделен ученик, което е много специфично за работата на този вид психолози, в сравнение с другите професионални полета на приложната психология. От гледна точка на учениците, обаче, те имат възможност да бъдат изслушани от някой друг от училището и това може да има друго значение за ученика. Разбира се, при условие, че зависи от конкретния психолог, от неговото място, което му е отредила институцията, също от неговата

професионална подготовка и обучение.

Според данни на УНИЦЕФ – повече от половината ученици между 13 и 15 години са били жертва на тормоз или насилие в и около училище. Децата са различни, но може ли да се направи някакво обобщение – какъв тип деца най-често са жертва на агресия?

На мен ми е трудно да говоря в термините на „жертва“, „насилник“ и „свидетели“, както обичайно се налага да се описва една ситуация на проява на агресия между децата. По-скоро смятам, че отношенията са динамични и имат много измерения, които не могат, а и не върши работа да бъдат свеждани до този модел, както е наложен включително чрез нормативни документи в образованието. Той води до търсене на виновен, което намирам за безполезно в контекста на детската среда. С това не казвам, че системни решения, които се предлагат, не трябва да продължат да бъдат прилагани. За мен е губещо от гледна точка на смисъла да се правят допитвания и изследвания, ако продължава да се счита, че работата с агресията в училище е отговорност само на училищните психолози, дори и ако те са интегрирани в училищни комисии, които разглеждат отделни случаи и в крайна сметка стигат до налагане на наказание. Това само по себе си носи потенциала да направи всеки участник „жертва“ на институцията, включително и психолога. Отношенията в училище са доминирани от изразеното като отношение от страна на възрастните – учителите и родителите, доколкото те могат да разговарят с децата, също помежду си, как постигат съгласие, могат ли да си сътрудничат, какво прави училището, когато изпадне в трудна ситуация, в която учител или директорът няма ход и се окаже в задънена улица? Докато не намерим ориентири за практиката, имам риск да се прибегва до решения, които, парадоксално, усилват агресията.

Все повече се питам, дали това ми казват учениците – че изборът, пред който те са изправени е дали да бъдеш фалшив или истински.

Споделихте в едно интервю преди време, че сте особено внимателна и чувствителна към децата, белязани с различие. Как да направим така, че да намалеем случаите на отхвърлени от учители и съученици деца?

Вероятно е ставало въпрос за ученици със специални образователни потребности и проблемите в приобщаващото образование у нас, където се поражда напрежение, освен от увеличеното приемане на такива деца (това се отбелязва като успех от образователното министерство), и от една особена позиция, че те ползват привилегии, лесно получават добри оценки и пребивават в задоволство от това да са „СОП“. Много изопачено е да се смята, че когато си „СОП“, едва пи не ставаш много щастлив от този факт и изведнъж ученето ти става песен. Изглежда, че на другите им е толкова непоносимо в училище, че този, който е различен по „специалния“ начин се преживява, че отнема от това лесно и приятно удоволствие да спестявам усилия, което

се полага на мен. Още по-особено ми се вижда, когато в същата посока се изказват учители. Например, когато се говори за правата на детето, често можем да чуем някои учители да се възмущават, че те самите нямат права. Това, което казват със сигурност е нещо важно, но как се свързва с различieto в училище и отхвърлянето му друго нещо. Мисля, че си имаме работа с процеси, които са свързани със субективни преживявания, не така очевидни и които са запленили системата, но и не само, а извън училище, социалните мрежи, обществото като цяло, което е пропито с реч на омразата. Някак много по-лесно е да мразиш, защото това дава дистанция и държи настрана от различния, който се счита за на трапник, който ограбва благата. **Коя емоция считате за най-опасна за психичното здраве на тийнейджърите?**

Изразът „психично здраве“ обикновено се свързва с разбирането за отсъствие на психична болест или в професионален план се приема определението от СЗО за пълноценно благополучие на човека във физически, емоционален и социален план. Не мисля, че това е възможно да се случва едновременно за всеки в хода на живота му, още по-малко е да смятаме, че годините на детството са безоблачни и невинни. Отдавна знаем, че това не е така. Все пак, бих обърнала внимание към юношите и емоциите, които се събуждат в тях като най-опасни, в смисъла на напускане на детството от тялото на юношата и новото му състояние, което може да се сравни с изгнаничество, скитане в безпътица. Опасно е, когато търсиш ново място и формула, особено ако подкрепата идва от улицата, от отломъците, които намиращ в прахта. През тази учебна година работата с колегите ми в училище се оказа най-необходима, жива и оплодена от срещите с гимназисти. Неочаквано за нас намерихме заедно една врата, която нарекохме „Приятел за изслушване“ и през която влязохме в пространството

на срещи и разговори между самите младежи и предизвикателството на деликатното ни присъствие като психолози. Това раздвижи начина, по който говорим в класната стая, повече ученици се запознаха и се познават по-добре, усети се вълна на свързаност и смисъл да се обсъжда, дори риск да не може да се спазва предвиденото време или да се затлачи разговора, защото трудно се намират думите.

Според вашите наблюдения – от какво най-много имат нужда днешните деца?

Не е възможно да се формулира нужда, която да бъде посочена като общовалидна за всички деца. Може би в днешно време има твърде голямо внимание, своеобразно „вторачване“ в детето, което понякога е грудно поносимо за него. Много се говори за „потребности“, удовлетворяване на потребностите, дори в училище се прави оценка на потребностите. Ето, най-близо до това е думата „потребление“, сякаш да трябва веднага да се запълни всичко; нищо да не липсва на детето е станало стандарт за новите поколения родители в епохата на свръхпроизводство и продукти, които улесняват живота. В променения свят на детството, обаче, няма време детето да изключва достъпните му за консумация обекти един по един, за да намери желанието си; желанието не е нещо, което се притежава. Едно дете иска да играем на бесеница. Понякога думите, които ми предлагат извикват в мен спонтанно възклицание от учудването ми откъде знае тази дума, къде я е намерило, от изненадата ми, от любопитство как се е сетило за тази дума. И ето, то не се интересува от пътищата, в които побеждава или губи в играта. Важно е, че двамата с него споделяме по един забавен и свободен начин мигове в училище – училището, което го отлъчило, заради поведението му и трудностите, които създава на учителите, и въпреки това, точно тук се е намерило място за него, защото това е училището, което детето обича. 🍌